

Retten til å slippe

Ensretting og pluralisme i skolen

Thomas Hylland Eriksen

I Lars Gunnar Lingås og Liv London, red.: *Likhet eller likeverd?*

En kritikk av det nye kristendomsfaget i skolen, s. 153--166. Oslo:

Humanist forlag. 1996.

Fiksjonen om det homogene Norge

Det er en offentlig sannhet at Norge er et homogent, altså ensartet samfunn. Denne påstanden blir servert så ofte, på så mange forskjellige måter, og fra et så tidlig tidspunkt i individets livsløp, at de fleste nordmenn tror på den uten noen gang å stille spørsmålstegn ved den. De færreste bryr seg om å begrunne eller definere utsagnet "Norge er et homogent samfunn". Derfor er det nødvendig å gjette på utsagnets eksakte betydning. En sannsynlig tolkning går ut på at de fleste borgere i landet mener at de fleste nordmenn har omtrent det samme innholdet i hodene sine og er i stand til å kommunisere meningsfylt med hverandre, altså at det er små kulturelle variasjoner i dette landet. En slik oppfatning er i tråd med klassisk nasjonalistisk ideologi, som går inn for at de

politiske grensene (statens grenser) skal falle sammen med de kulturelle grensene. I tilfellet Norge har den statlige propagandaen om at befolkningen er kulturelt like, fungert så godt at store deler av befolkningen aldri oppdager det store mangfoldet som preger denne nasjonen. Først da det ble offentlig kjent at samene var en etnisk gruppe, og noe senere, da ikke-europeiske innvandrere begynte å bosette seg særlig i Oslo og Drammen, begynte offentligheten å snakke om "det flerkulturelle samfunn". Her har det foregått en kortslutning som det er nødvendig å gjøre rede for, ettersom resonnementet som følger er avhengig av visse begrepsavklaringer.

Koblingen mellom kulturell variasjon og etnisk mangfold tyder på at etniske forskjeller blir gjort identiske med kulturelle forskjeller. Dette er en vanlig, feilaktig oppfatning som er nødvendig for å begrunne kunnskapsløse stereotyper av typen "alle samer er skitne", "alle nordmenn elsker naturen" eller "alle pakistanske menn er potensielle konemishandlere". Kultur og etnisk identitet er imidlertid ikke det samme. Etnisk identitet er en subjektiv erfaring av en type slektskap, begrunnet i en felles opphavsmyte. Ettersom den bygger på slektskap og ideer om avstamning, kan den etniske identiteten være et utmerket grunnlag for rasistiske ideologier, som jo også deler inn menneskeheten i ulike avstammingsgrupper.

Kultur er derimot den helheten av kunnskaper, holdninger, væremåter, tenkemåter og ferdigheter mennesker tilegner seg i sitt samfunn. Kultur er altså det som gjør det mulig for mennesker å kommunisere med hverandre. Mens etniske identiteter er

gjensidig utelukkende (er man norsk, kan man vanligvis ikke samtidig være svensk), er kulturell likhet og forskjell et gradsspørsmål. Ikke to mennesker er hundre prosent like kulturelt sett; det finnes heller ikke to mennesker som er hundre prosent forskjellige. Noen er naturligvis likere enn andre, men de tilhører ikke nødvendigvis samme etniske gruppe.

La meg illustrere dette poenget, som ved første blick kan virke både spissfindig, teoretisk og abstrakt: Det finnes samfunn i verden med store etniske variasjoner (dvs. at forskjellige kategorier av mennesker som lever samme sted har forskjellige opphavsmyster), men med små kulturelle variasjoner (de snakker samme språk, konkurrerer om de samme jobbene, spiser samme mat, ser de samme tv-programmene osv.). Finnmarkskysten, med sine kvener, samer, norskinger og finner, har tidligere vært nevnt som en slik samfunnstype. Likeledes finnes det samfunn uten store etniske variasjoner (m.a.o.: de fleste tror på en felles opphavsmyste), men med store kulturelle forskjeller (dvs. at det er store forskjeller i verdisyn, livsstil og holdninger). Nasjonen Norge kan være et eksempel på et samfunn av denne typen -- også om vi holder innvandrere og samer utenfor.

Norsk språkdebatt gir et tydelig uttrykk for de kulturelle variasjonene i landet, også om samer og innvandrere holdes utenfor. Tilhengere av riksmål, bokmål, samnorsk og nynorsk er dypt uenige om forholdet mellom språk og nasjonal identitet -- enten de mener at språk er viktig eller irrelevant for det nasjonale prosjekt. Fraværet av en felles skriftnorm, og den tidvis angstbiterske debatten om norsk språk, viser tydelig at

nasjonsbyggingen enten ikke er avsluttet, eller at den bare var delvis vellykket: Innbyggerne er fremdeles ulike på et sentralt område, det språklige.

Det er også store variasjoner med hensyn til moral og verdisyn. Blant etniske nordmenn finnes det, som de fleste vet, religiøse minoriteter som nekter sine døtre å gå på dans fordi dans skal være syndig, som gjerne skulle ha sett at det var totalforbud mot å servere alkohol i landet, som er motstandere av sex før ekteskapet og homoseksuell praksis, som er tilhengere av sensur og forbud mot pornografi, og som tror at jødene er Guds utvalgte folk og at endetiden er nær. Disse strenge puritanske protestantene -- noen av dem har ikke engang gardiner! -- avviker fra alminnelige normer på svært mange områder. Noen av disse sektene har strenge mattabuer, andre har strenge regler omkring klesdrakt og kjønnsroller, og mange av dem har et syn på seksuell prevensjon som avviker nokså sterkt fra RFSUs, for å si det mildt.

De puritanske kristne blir ikke regnet som kulturelle minoriteter. Det gjør heller ikke medlemmer av new age-foreninger, UFO-entusiaster eller katolikker. Grunnen må være at det er en barnelærdom at kulturelle minoriteter også må være etniske minoriteter. Dermed får vi det resultat at konservative kristne på Sørlandet, som nekter å servere øl til maten og nekter sine døtre å gå på dans, blir regnet som alminnelige, om litt forstokkede nordmenn; mens konservative muslimer i Groruddalen, som nekter å servere øl til maten og nekter sine døtre å gå på dans, blir tatt til inntekt for en forestilling om at "innvandrerulturene" er så forskjellige fra "den norske kulturen" at de vanskelig kan forenes!

Denne tankegangen er ikke bare uinformert, men den får også den konsekvens at etniske nordmenn venner seg til å tenke om verden i etniske termer der et begrep om kultur ville ha vært mer anvendelig.

Når det snakkes om hvor vanskelig barn av innvandrere har det i skolen (de får dårlige karakterer, få av dem begynner på universitetet osv.), er det vanlig å skyldes på deres kultur. Den gangen i en fjern fortid, for sånn tyve-femogtyve år siden, da offentligheten snakket mer om klasseforskjeller enn om etniske forskjeller, sa man om barn av arbeidere at de hadde det vanskelig på skolen fordi de kom fra "ressurssvake" hjem. Få bemerket at arbeiderklassens kultur kunne være en forklaringsfaktor. Med andre ord: Når et arbeiderbarn gjør det dårlig på skolen, er det fordi han kommer fra et ressursvakt hjem; når et innvandrerbarn gjør det dårlig på skolen, skyldes det foreldrenes kultur. At klassebakgrunn har noe med saken å gjøre også med hensyn til innvandrerbarn, blir tydelig når vi ser på innvandrerbarn fra borgerlige familier, for eksempel i diplomatmiljøer. Ingen later til å være bekymret over deres kulturelle bakgrunn i skolesammenheng.

Mye mer kunne ha vært sagt om denne tematikken, men jeg stopper her. La oss iallfall slå fast i første omgang at det er stor kulturell variasjon i Norge, at denne variasjonen ikke nødvendigvis har noe å gjøre med etnisitet. Det finnes innvandrere som har mer felles med nordmenn enn de har med andre innvandrere; og det finnes nordmenn som seg imellom har lite felles.

Likhet og forskjell

Problemet skolen står overfor kan beskrives enkelt som et spenningsforhold mellom likhet og forskjell. På den ene siden har alle norske borgere krav på likhet for loven, lik rett til utdanning osv. På den andre siden har de også rett til å være forskjellige. Spørsmålet blir hvilke typer av forskjeller makthaverne ser seg i stand til å tolerere. Matskikker og mattabuer later til å være uproblematisk. Påkledning er relativt uproblematisk, selv om en vernepliktig sikh for noen år siden måtte gå til sak for å få beholde turbanen som en del av uniformen. Regler og praksiser for inngåelse av ekteskap er mer omstridte, og makthaverne er lite glade i "arrangerte ekteskap". (Forresten er det bare de etniske minoritetene som blir kritisert for skikken. Skulle man ikke også kunne kritisere den etnisk norske overklassen, herunder kongefamilien, for sin praksis med arrangerte ekteskap?)

Enda verre er det med avvik som har å gjøre med språk og religion. Skal makthaverne tillate avvikende religiøse oppfatninger? Etter at jødeparagrafen ble opphevet, er det formelt sett full religionsfrihet i Norge (meg bekjent er muslimer uteglemt fra Grunnloven av 1814). For tiden ser det imidlertid ut til at de ikke-kristne religiøse minoritetene skal "tolereres" på den tradisjonelle kristne, velvillig nedlatende måten, men ikke at de skal få være likeverdige med statsreligionen.

Avvikende språk ser ut til å være enda vanskeligere å tolerere, men på dette området har makthaverne bedre argumenter for ensretting enn tilfellet er med hensyn til religion. Det er nemlig en stor fordel å beherske det nasjonale språket i landet der man bor,

dersom man ønsker å delta politisk og å delta på lik linje med andre i konkurransen om jobber. Strengt tatt ville man kanskje kunne overlate det til de språklige minoritetene selv å avgjøre hvilke språk de ønsker at deres barn skal lære (i så fall ville man oppdage at praktisk talt samtlige vil at barna skal bli flytende i norsk og engelsk), men staten har her påtatt seg et spesielt ansvar for å sørge for at barn som snakker ikke-norske språk hjemme iallfall skal kunne bruke norsk ute. I hvilken grad og på hvilke områder forskjeller på det språklige området vil bli akseptert av de norske makthaverne på lengre sikt, gjenstår å se.

Skolen har en spesielt viktig rolle i den kulturelle integrasjonsprosessen i denne typen samfunn. Helt siden de ble opprettet, har utdanningsinstitusjonene vært blant Statens viktigste virkemidler for å skape kulturell likhet. Hadde ikke nordmenn gått på noenlunde de samme skolene, ville det ha vært fullstendig umulig å etablere enighet om Henrik Wergelands rolle i norsk nasjonsbygging, hva som var de viktigste begivenhetene i 1814 og nynorske preteritumsformer. Et nasjonalt skolevesen fungerer *homogeniserende*; det jevner ut forskjeller. For å bruke et treffende folkelig uttrykk: Alle skal gjennom den samme kverna. Sosialiseringen gjennom skolen skaper fellesskap mellom innbyggere i Harstad og innbyggere i Porsgrunn -- et fellesskap som ellers ikke ville ha vært der. De får både elementer av kulturell likhet ved at de lærer de samme tingene, og en subjektiv følelse av samhørighet ved at de blir sosialisert til et selvilde som *norske*. (Det er sikkert mange nordmenn som tror at de er født norske, men i likhet med andre kulturtrekk må norskhet tilegnes, gjennom deltagelse i offentlige ritualer som 17. mai, og gjennom

nasjonalistisk indoktrinering på skolen.)

I en interessant artikkel fra den tiden han fremdeles var praktiserende sosiolog, "Om ulikhetens reproduksjon" fra 1975, skriver Gudmund Hernes om hvordan etterkrigstidens sosialdemokratiske skolepolitikk ikke hadde lyktes i å skape resultatlikhet. Fremdeles begynte over 90% av avgangselevne fra Ris Skole på gymnaset (som det den gang fremdeles het), mens det tilsvarende tallet for Bjølsen Skole var 16%. Hernes mente den gangen som nå at likhet var et mål, selv om det nok i praksis var uoppnåelig.

Hernes skrev ikke på syttitallet om kulturforskjeller, verdier og religion, som er sentrale temaer i nittitallets skoledebatt. På dette feltet er spørsmålet imidlertid også i hvilken grad det er mulig og ønskelig å oppnå likhet. I resten av dette kapitlet skal jeg argumentere for at dette målet verken er mulig eller ønskelig å oppnå, og at makthaverne er ute på ville veier når de legitimerer en bestemt skolepolitikk ved å påberope seg "røtter".

Multikulturalismen og retten til å slippe

Når det holdes konferanser og arrangeres høringsrunder om forholdet mellom ulike livssyn i skolen og ellers, er det vanligvis bare de religiøse som slipper til; ateistiske humanetikerne får riktignok også være med, men de blir inndeinert i religionsbegrepet og behandlet som en religiøs minoritet på linje med andre. Dermed gis allmennheten det inntrykk at landets befolkning består av religiøse grupperinger organisert som interesseorganisasjoner med ledere som til sammen representerer

hele befolkningen. For en ganske stor andel av befolkningen er en slik inndeling utilfredsstillende. For dem er religion irrelevant; de tolererer at andre holder guder, men forbeholder seg retten til selv å slippe. De fleste etniske nordmenns forhold til kristendommen er i praksis preget av likegyldighet. Folk flest har nok et emosjonelt forhold til de lutherske ritualene, særlig til overgangsritene dåp, konfirmasjon, bryllup og begravelse, men det skyldes ikke at de bringer dem nærmere en gud, men fordi de skaper en rituell ramme omkring sosiale høytider. Mange går også i kirken på julaften fordi det gir en stemningsfull opptakt til det hedenske blotet senere på kvelden. Hva med trosinnholdet? På dette området er de fleste, vil jeg påstå, både uvitende og likegyldige. Bare en minoritet ber bordbønn og aftenbønn. En kanskje enda mindre minoritet går i kirken på en vanlig søndag. Det store flertall av etniske nordmenn bruker kirken som en serviceinstitusjon, som sørger for at de sosiale overgangsritene arrangeres slik de skal. Derfor er det gåtefullt at det ikke er større motstand enn det som faktisk er tilfellet, mot den obligatoriske kristendomsundervisningen i skolen.

For ganske mange norske innbyggere med muslimsk bakgrunn stiller saken seg på samme måte. Det er like lite sant at imamene representerer disse minoritetene, som at Per Lønning og Andreas Aarflot representerer ham som har skrevet dette kapittelet. Det burde derfor være et selvfølgelig krav at retten til en religion også må innbefatte retten til å slippe, et prinsipp som dessverre aldri nedfeller seg i de statlig regisserte "dialogene" mellom religiøse interessegrupper.

Prinsippet om retten til å slippe kan utvides til også å gjelde på andre områder. Ikke minst er det presserende at offentligheten, og spesielt makthaverne, distanserer seg fra det multikulturalistiske samfunnssynet, som i grove trekk ser slik ut: Samfunnet består av én majoritetskultur og mange minoritetskulturer. Hver og en av dem inneholder et bestemt antall mennesker, som er kulturelt like (de deler verdier, verdensbilde, tradisjon og "røtter"), samtidig som de er kulturelt forskjellige fra alle dem som tilhører en av de andre kulturene. Den personlige identitet, jeg-følelsen og selvtilliten, avhenger av et avklart og entydig forhold til ens kultur. Disse kulturene må respekteres, selv om minoritetskulturene må innordne seg under den dominerende majoritetskulturen.

Ja vel, nei. Dette skulle altså bety at de svinespisende, øldrikkende pakistanerne på Galgeberg tilhører samme kultur som de fundamentalistiske imamene på Grønland, men ikke samme kultur som de svinespisende, øldrikkende nordmennene på Galgeberg, som for øvrig jobber samme sted og bor samme sted som dem? Og at hedenske, jordnære hedmarkinger, som aldri har ofret høyere makter en eneste tanke, tilhører samme kultur som bedehusgjengere som vil forby homofili, eller for den saks skyld postmoderne nihilister i Oslo 5? Det kan faktisk se slik ut, hvor merkelig det enn må virke for enhver selvstendig tenkende person.

Ikke nok med at den multikulturalistiske tenkemåten deler inn befolkningen vilkårlig langs etniske (i stedet for kulturelle) linjer; den får også identitetstvang og hva jeg annetsteds har omtalt som kulturterrorisme (*Kulturterrorismen*, Spartacus 1993), som konsekvens. For selv om man er vokst opp med nordamerikansk

massekultur og en urban livsstil som ikke skiller seg nevneverdig fra ens jevnaldrendes livsstil i Amsterdam eller Birmingham, skal man tvinges til å tro at man "egentlig" er bonde og at ens kultur "egentlig" har å gjøre med rosemaling og hardingfele -- man har bare ikke oppdaget det ennå. Hva barn av innvandrere angår, blir de tilsvarende fortalt at de har et "identitetsproblem" dersom de ikke kan gjøre rede for om de er norske eller f.eks. tyrkiske. Selvfølgelig kan de ikke det! De er, for øvrig i likhet med oss alle, vokst opp i et kulturelt mangfoldig miljø hvor ulike strømninger, fra mange tider og enda flere steder, blander seg promiskuøst, uten mål og mening. Det kulturelle mangfoldet i denne typen samfunn kan ganske enkelt ikke reduseres til et etnisk mangfold.

I likhet med etnisitet og kultur, er identitet et ord som ofte brukes skjødesløst og upresist. Som personer har vi et stort antall identiteter, og den mest grunnleggende er trolig kjønnsidentiteten. De fleste av oss tilhører dessuten en bestemt aldersgruppe, en samfunnsklasse, et språkfelleskap, et verdifelleskap, et politisk fellesskap og en stat. Disse mange måtene å identifisere seg på, er bare delvis overlappende. Det vil si at to personer kan tilhøre samme språkfelleskap uten å tilhøre samme stat, samme politiske fellesskap uten å dele religion, samme stat uten å ha felles etnisk bakgrunn osv. Når man snakker om personers identitet, må man derfor være omhyggelig med å presisere hvilken identitet det er snakk om. Dette gjøres sjelden i offentlig ordveksling, hvor "identitet" nærmest er blitt gjort identisk med etnisk identitet, og hvor det skandaløst forutsettes at etnisk identitet henger uløselig sammen med en rekke andre del-identiteter. Dette medfører også ofte en form for kulturterrorisme idet personer som tilhører en

bestemt etnisk identitetskategori forventes -- ja, ofte presses -- til å slutte opp om bestemte kulturelle symboler, verdier osv. Fra antropologisk forskning i multietniske samfunn kjenner vi mange eksempler på personer som f.eks. er tamiler etnisk sett, og som følgelig forventes å være stolte av "den tamilske kulturen", den tamilske hinduismen, språket osv. fordi deres samfunn er så "tolerant overfor etniske minoriteter" eller "stolt over sitt kulturelle mangfold", men som selv foretrekker å bli behandlet som individer på linje med alle andre, uten å måtte gjøre avbikt overfor "tamilsk tradisjon". Et samfunn som ikke tillater en slik variasjon på det individuelle plan, er et autoritært samfunn. Akseptering av minoriteters rett til kulturell identitet må aldri gå på bekostning av individenes rett til å slippe denne kulturelle identiteten.

Multikulturalismen er et, riktignok velment, forsøk på å skape skarpe grenser der det i utgangspunktet bare finnes gråsoner, blandinger og glidende overganger. Riktignok kan de fleste mennesker påberope seg en etnisk identitet som er skarpt avgrenset i forhold til andre etniske identiteter (ens forfedre var enten norske eller pakistanske eller finske osv.), men den kulturelle identiteten er ikke like lett å avgrense.

Menneskerettighetene og "Baywatch" er en del av det kulturelle repertoar for mange nordmenn selv om de ikke er skapt av nordmenn. Og det ville være like idiotisk å anklage nordmenn for kulturelt forræderi fordi de er for menneskerettigheter og spiser på kinarestaurant, som det ville være å beskyldde en pakistaner for kulturelt svik og diagnostisere ham som identitetsforvirret fordi han spiser svinekjøtt og drikker vin. Mange tilpasninger er mulige, og mange blandinger forekommer uten at individene av den grunn

blir "identitetsløse".

Kristendommen og "kulturelle røtter"

Selv om den obligatoriske kirkegangen ved semesterslutt er gudsjammerlig kjedelig for de fleste skolebarn (og for ikke så rent få lærere), og selv om bibelhistorien i flere og flere tilfeller må fortelles som de rene eventyr med mindre læreren skal hykle til den store gullmedaljen, er det en sterk opinion, ikke minst blant landets sosialdemokratiske makthavere, for at kristendomsundervisningen i skolen skal fortsette. Dette begrunnes ikke med den samlede befolkningens enestående kristne aktivitet (som ikke kan påvises, uansett hvilken statistisk metode man velger), men med henvisning til "våre kulturelle røtter". At kristendomsforkjempernes *praksis* ikke nødvendigvis er spesielt kristen, er lett å se i utdanningsministerens tilfelle; meg bekjent er det sjelden at han vender det annet kinn til -- iallfall i offentlig debatt og politisk konkurranse. Det blir i denne sammenhengen påstått at det er viktig å "kjenne sine kulturelle røtter", og at mennesker med solid kjennskap til og trygghetsfølelse knyttet til sin egen kulturelle tradisjon er mindre mottagelige for diskriminerende holdninger overfor fremmede, enn andre. Hvorfor skulle det være tilfellet? Det virker langt mer sannsynlig at mennesker som er innsauset med én bestemt kulturell tradisjon mister evnen til å forstå andre tradisjoner på sine egne premisser. Det var neppe mangelen på kulturell selvtillit som gjorde nazistene til jødehatere og rasister, kanskje tvert imot.

Mye kan sies om de såkalte røttene som knytter mennesker til fortiden. Blant annet kan det påpekes at botaniske metaforer ikke

nødvendigvis er de beste for å beskrive mennesker, og at historiene om fortiden alltid har en ideologisk slagside, og at de i verste fall forfaller til de rene løgnhistorier (se ev. min *Kampen om fortiden*, Aschehoug 1996). Når det gjelder historieundervisningen i skolen, må det bemerkes at mange historier kan velges om fortiden, og at synet på fortid og nåtid er avhengig av hvilke historier som velges ut. I et sant pluralistisk samfunn må elever lære ulike, komplementære historier for å forstå at sannheten om fortiden ikke bare er én. De må lære om den industrielle revolusjon, men også hvordan den var avhengig av slaveriet i koloniene; de må lære om USAs frigjøringskrig, men også om massakrene på indianere; de må lære om vekst og velstand i det tyvende århundres Europa, men også om utpiningen av koloniene i tropiske strøk.

Historiene om nasjonens "fødsel" (*sic*) og heroiske kamp for anerkjennelse (i Norges tilfelle uløselig knyttet til mantraene 1814, 1905, 1945) har en politisk integrerende funksjon ettersom de skal bidra til å skape lojalitet til nasjonalstaten og patriotisk sinnelag hos innbyggerne. Slike historier kan være nyttige også for norske barn av utenlandske foreldre, som riktignok ikke har noe etnisk fellesskap med nordmennes forfedre, men som kan ha godt av å kjenne de politiske opphavsmytene i landet de bor i -- selv om historiefagets innretning også i høy grad kan diskuteres. Når det gjelder historiene som fortelles om Jesus og hans disipler, er den oppdragende funksjonen mindre tydelig. Svært mange barn har foreldre som ikke er kristne og som neppe ville ha protestert dersom kristendomsfaget ble tatt ut av skolen. På den annen side har mange religiøse myter (herunder mange av de jødiske og kristne) en betydelig estetisk verdi, og de kan stimulere til moralsk

tenkning. Et fag som har elementer av etikk og estetikk kan godt forsvare sin plass i skolen i et pluralsamfunn som Norge, men det bør ikke være et diktatorisk og misjonerende fag som bare representerer én av de mange livssynsgruppene som lever i landet.

En verdslig skole og pluralisme

Skolen har til oppgave å produsere likhet på visse områder, og striden står om hvilke. Historiefaget produserer, i og med sin nasjonalistiske innretning, en felles politisk identitet. Språkfaget norsk produserer to parallelle, men komplementære språklige identiteter. Ingen interesseorganisasjoner av betydning ønsker å fjerne disse likhetsproduserende instansene. Når det gjelder religionsfaget kristendomskunnskap, har det derimot vært frisk debatt i flere år. Slutningen av det foregående resonnementet er som følger: Etersom Norge er kulturelt mangfoldig, og ettersom skolen per definisjon er kulturelt likhetsskapende, må skolen begrense seg til den likhetsproduksjonen som oppfattes som legitim. All den tid innbyggerne i et land ikke deltar i de samme religiøse ritene og har de samme trosoppfatningene, må skolen overlate religiøs påvirkning til andre instanser. Å gi kristendommen en særstilling, er en invitasjon til religiøse minoriteter om å starte privatskoler. Så lenge kristendommen har en privilegert plass i den statlige skolen, ville det dessuten være galt å påstå at ulike religiøse syn, herunder ateisme og religiøs likegyldighet, er likestilte i dette landet.